

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

В статті розглядаються актуальні питання інвестиційно-інноваційного забезпечення сталого розвитку підприємств харчової промисловості Закарпатської області. Обґрунтовуються напрямки і механізми їх розв'язання на сучасному етапі в період ринкових структурних трансформацій у цій галузі.

The topical problems of investment and innovation supply of the stable development of food industry enterprises in Zakarpatska region have been studied. The headlines and mechanisms of their solving at the present stage in the period of market structural transformation in this field have been substantiated.

Закарпаття – надзвичайно важливий та унікальний регіон України, в природно-екологічному, історико-етнічному, соціальному й економічному аспектах. Головними пріоритетами розвитку народногосподарського комплексу області була, с і в майбутньому залишиться санаторно-курортна сфера, широкомасштабна рекреаційна діяльність, які мають великий вплив на високоінтенсивне та ефективне агропромислове виробництво.

За останній період проблемам сталого розвитку економіки регіону загалом та агропромислового комплексу і його аграрної сфери зокрема було присвячено чимало досліджень вітчизняних науковців. Агроекологічні, біотехнологічні, соціально-економічні та еколого-економічні аспекти переведення АПК і його аграрної сфери на модель сталого функціонування висвітлено в публікаціях Борщевського П.П., Прадуна В.П., Саблука П.Т., Сайка В.Ф., Созінова О.О., Трегобчука В.М. та ін. [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Проте в

більшості наукових праць переважно розглядаються концептуальні й теоретико-методологічні основи сталого розвитку, насамперед сільського господарства як головної ланки АПК.

Слід враховувати реальний факт, що аграрний сектор економіки в сучасних умовах функціонування АПК за рівнем негативного впливу на навколишнє природне середовище практично зіставний з екологічно небезпечними та багатовідходними промисловими галузями. А тому, як справедливо висловлюються деякі дослідники, застосування технократичної моделі розвитку АПК, яка зорієнтована переважно на індустріально-хімічні, надмірно енергомісткі екстенсивні методи, способи, технічні й технологічні засоби ведення агропромислового виробництва, особливо сільського господарства, призводить до руйнування та виснаження продуктивних земель і природно-ресурсного потенціалу.

Унаслідок застосування на практиці цієї моделі в регіонах України, в тому числі і в Закарпатській області, на одиницю агропродовольчої продукції витрати праці, енергетичних, матеріально-технічних, земельних і водних ресурсів у 5-10 разів більші, ніж у середньому по країнах, наприклад, Євросоюзу. Тому стратегічною метою соціально-економічної політики держави, включаючи й агропромислову та екологічну політику, має бути цілеспрямований перехід вітчизняного і регіональних АПК на модель сталого, екологічно зрівноваженого й безпечного, економічно ефективного і соціально спрямованого розвитку. Саме така модель дає можливість виробляти екологічно чисті продукти харчування з мінімальними витратами всіх видів ресурсів, забезпечувати всебічну охорону навколишнього середовища, збереження в ньому екологічної рівноваги, підтримання на належному рівні його відтворювальних, відновлювальних та асиміляційних функцій, а також комплексний соціальний розвиток сільських територій при веденні агропромислової діяльності [2, с.120].

На різних етапах соціально-економічного розвитку суспільства і його матеріального виробництва, в тому числі й

найбільш природомісткої сфери господарської діяльності, якою є агропромисловий комплекс, можуть переважати ті чи інші економічні, соціальні та екологічні цілі. Проте незмінним залишається тісний і нерозривний їх зв'язок із чіткою орієнтацією на успішне та ефективне виконання соціальних, економічних і екологічних завдань, на оптимізацію і гармонізацію взаємовідносин людини з навколишнім середовищем, збереження останнього в екологічно чистому стані. Адже чисте й безпечне навколишнє середовище нині такий самий необхідний товар, як і продовольство.

Головне завдання сьогодні полягає в тому, щоб, здійснюючи еколого-економічну реструктуризацію та оптимізацію розвитку регіональних АПК, якнайкраще адаптувати всі сфери та види економічної діяльності АПК як до ринкового, так і до навколишнього природного середовища. Ці важливі аспекти покликані, не зменшуючи виробництва необхідної та конкурентоспроможної агропродовольчої продукції, радикально поліпшити й оздоровити, з одного боку, навколишнє середовище, насамперед земельні ресурси і водойми, а з другого – фінансово-економічний стан агропромислових підприємств усіх форм власності та господарювання.

Основним напрямом еколого-економічної реструктуризації АПК Закарпатської області є прискорений розвиток на базі залучення додаткових інвестицій тих господарських структур, які спроможні забезпечити високу еколого-економічну ефективність агропромислового виробництва, а також зниження природо-, ресурсо- й енергомісткості продукції. У зв'язку з цим надзвичайно важливим завданням має бути чітке узгодження інтересів і конкретних дій держави, приватних інвесторів та агропромислових товаровиробників з інтересами екології, збереження і відтворення якості навколишнього середовища, зокрема його продуктивного, відновлювального і асиміляційного потенціалів.

Техніко-технологічна модернізація підприємств харчової промисловості на основі інвестиційно-інноваційного забезпечення сталого їх розвитку є важливою складовою завдання по

формуванню збалансованого аграрного ресурсного потенціалу і необхідною передумовою для розширення зв'язків між аграрною і переробною сферою АПК. Якщо розглядати процес оновлення основного капіталу за видами економічної діяльності, зокрема сільського господарства, мисливства та пов'язаних із ним послуг, а також із виробництва харчових продуктів, напоїв із позицій інвестиційного забезпечення, то слід зазначити, що інвестиції в основний капітал у регіоні ще недостатні для забезпечення сталого розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Інвестицій в основний капітал по окремих секціях та розділах видів економічної діяльності АПК Закарпаття*
(у фактичних цінах; млн.грн.)

	КВЕД		Роки					2005 р. в % до:	
	Секція	Розділ	2001	2002	2003	2004	2005	2001	2004
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	A	01	6,2	6,7	8,2	9,8	18,1	291,9	184,7
Виробництво харчових продуктів, напоїв	D	15	23,1	42,9	42,3	38,9	56,4	244,1	145,0
Разом по розділах			29,3	49,6	50,5	49,7	74,5	254,3	149,9
Довідково: всього по області			519,2	592,2	1021,2	1113,2	1114,6	214,7	100,1
Розділи 01 та 15 в % до області			5,6	8,4	4,9	4,5	6,7	x	x

*Розраховано за джерелом: Закарпаття 2005: Статистичний щорічник / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2006. – С. 226, 228.

Із наведеної таблиці видно, *по-перше*, інвестиції в основний капітал по розділах 01 і 15, які характеризують сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги, а також виробництво харчових продуктів, напоїв, по відношенню до всіх інвестицій по області становлять незначну частку. Зокрема, у 2001 році вони склали 5,6% до всіх інвестицій в основний капітал по області, а в 2005 р. – 6,7%.

По-друге, більш швидкими темпами зростали інвестиції в основний капітал по розділу 01 „Сільське господарство, мисливство та пов’язані з ними послуги”, ніж у цілому по області. Так, у 2005 р. в порівнянні з 2001 р. вони зросли більш ніж у 2,9 разу, а проти 2004 р. – більш ніж у 1,8 разу, в той час як у цілому по області вони зросли відповідно у 2,1 разу та на 0,1%. У виробництво харчових продуктів, напоїв інвестицій в основний капітал у 2005 р. в порівнянні до 2001 р. зросли більш ніж у 2,4 разу, тобто їх приріст дещо менший від аналогічного показника в цілому по області та по розділу 01 секції А „Сільське господарство, мисливство та пов’язані з ним послуги”.

На нашу думку, згадані види економічної діяльності АПК щодо інвестиційного клімату більш сприятливі для прямих іноземних інвестицій (ПІІ), що, зокрема, характеризує табл. 2.

Таблиця 2

Прямі іноземні інвестиції за окремими видами економічної діяльності АПК Закарпатської області*

(тис.дол. США)

	КВЕД		Роки					2005 р. в % до:	
	Секція	Розділ	2001	2002	2003	2004	2005	2001	2004
Сільське господарство, мисливство та пов’язані з ними послуги	A	01	443	518	559	903	1523	343,8	168,7
Виробництво харчових продуктів, напоїв	D	15	21373	26345	32593	35888	37569	175,8	104,7
Разом по розділах			21816	26863	33152	36791	39092	179,2	106,2
Довідково: того по області			107509	127689	181637	244344	261287	243,0	106,9
Розділи 01 та 15 в % до області			20,3	21,0	18,3	15,1	15,0	x	x

*Розраховано за джерелом: Закарпаття 2005: Статистичний щорічник / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2006. – С. 306.

Із наведеної таблиці випливають такі висновки:

- частка прямих іноземних інвестицій за аналізованими видами економічної діяльності АПК до аналогічного

показника по області у 2001 році склала 20,3%, або 21,8 млн. дол. США, а в 2005 р. – 15,0%, або 39,1 млн. дол. США. Ці показники засвідчують, що обсяг прямих іноземних інвестицій в аналізовані види економічної діяльності агропромислового комплексу регіону перевершують інвестиції в основний капітал від 2,6 до 3,5 разу;

- продовжувалася тенденція щодо збільшення прямих іноземних інвестицій у вищевказані види економічної діяльності АПК області.

В інвестиційному відношенні аналізовані види економічної діяльності регіонального АПК менш привабливі для портфельних іноземних інвестицій (табл. 3), що засвідчує недостатній рівень розвитку ринку цінних паперів.

Таблиця 3

Портфельні іноземні інвестиції за окремими видами економічної діяльності АПК Закарпатської області*

(тис. дол. США)

	КВЕД		Роки					2005 р. в % до:	
	Секція	Розділ	2001	2002	2003	2004	2005	2001	2004
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	A	01-02	-	-	-	1	23	x	23 рази
Виробництво харчових продуктів, напоїв	D	15	24	32	56	58	64	266,7	110,3
Разом по розділах			24	32	56	59	87	362,5	147,5
Довідково: всього по області			155	177	423	829	1022	659,3	123,3
Розділи 01-02 та 15 в % до області			15,5	18,1	13,2	7,1	8,5	x	x

*Розраховано за джерелом: Закарпаття 2005: Статистичний щорічник / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2006. – С. 308.

Дані дослідження, наведені в табл. 3, свідчать про значну питому частку портфельних іноземних інвестицій в аналізованих видах економічної діяльності АПК в усіх аналогічних інвестиціях в

економіку області. Так, у 2001 р. частка їх до таких інвестицій по області склала 15,5, а в 2005 р. – 8,5%.

З наведеної таблиці випливають такі тенденції щодо згаданих інвестицій:

- порівняльний аналіз із попередньою табл. 2 засвідчує, що на аналізовані види економічної діяльності АПК області у 2001 р. портфельних іноземних інвестицій в порівнянні з прямими іноземними інвестиціями припадало в 909 разів менше, а у 2005 р. – 449 разів. Наведені дані свідчать про низький рівень розвитку ринку цінних паперів у Закарпатській області. Аналогічна тенденція притаманна також ринку цінних паперів як для регіону Українських Карпат, так і для України в цілому;
- портфельні іноземні інвестиції у 2005 р. по відношенню до попередніх років зростали більш високими темпами в порівнянні з прямими іноземними інвестиціями та інвестиціями в основний капітал. Проте їх частка по відношенню до ПІІ та інвестицій в основний капітал, як уже вказувалося, незначна;
- на нашу думку, ринок цінних паперів, який проявляється і через портфельні іноземні інвестиції, постраждав унаслідок реформування підприємств і організацій агропромислового комплексу, оскільки зменшилася кількість великих підприємств і, зокрема, відкритих та закритих акціонерних товариств у цілому.

Подальші дослідження показують, що витрати організацій на виконання наукових та науково-технічних робіт за видами економічної діяльності АПК ще недостатні (табл. 4).

Дані наведеної таблиці засвідчують, що обсяг науково-технічних робіт, виконаних власними силами сільсько-господарських наукових організацій, склав 31,5% до всіх витрат по області, в тому числі з науково-дослідних робіт 21,5%, з них фундаментальні – 18,1, прикладні – 25,4%. Незначна частка припадає на науково-технічні розробки, які по сільсько-господарських наукових організаціях склали 5,5% до всього

підсумку по області. Значний обсяг витрат припадає на науково-технічні послуги сільськогосподарських наукових організацій, які в аналізованому році склали 84,7% до всіх аналогічних послуг по області. Більше 50% робіт виконано науковими установами м. Ужгород [7, с.363].

Таблиця 4

Витрати організації на виконання власними силами наукових та науково-технічних робіт за видами економічної діяльності у Закарпатській області у 2005 році*

(тис. грн.)

	Всього	У тому числі				
		науково-дослідні	з них		науково-технічні розробки	науково-технічні послуги
			фундаментальні	прикладні		
Всього	14688,1	9855,4	5304,4	4551,0	1999,4	2833,3
<i>в тому числі галузі науки:</i>						
фізико-математичні	1790,6	1790,6	1561,0	229,6	-	-
біологічні	2324,8	2324,8	76,4	2248,4	-	-
сільськогосподарські	4624,6	2115,9	959,8	1156,1	110,0	2398,7
медичні	484,5	484,5	-	484,5	-	-
технічні	1060,0	-	-	-	767,7	292,3
національна безпека	249,7	249,7	249,7	-	-	-
організації, що мають багатогалузевий профіль	4153,9	2889,9	2457,5	432,4	1121,7	142,3
<i>Сільськогосподарські організації в % до всього обсягу</i>	<i>31,5</i>	<i>21,5</i>	<i>18,1</i>	<i>25,4</i>	<i>5,5</i>	<i>84,7</i>

*Розраховано за джерелом: Закарпаття 2005: Статистичний щорічник / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2006. – С. 308.

До стратегічних економічних пріоритетів сталого розвитку Закарпатської області слід віднести:

- реалізацію заходів щодо стабілізації економіки та створення необхідних передумов для її сталого зростання;
- розроблення ефективних механізмів щодо широко-

- масштабного використання інвестиційної діяльності та науково-технологічних інновацій і прогресивних методів управління виробництвом;
- активізацію розповсюдження й трансферу екологічно чистих та енергозберігаючих технологій, передусім в усіх видах економічної діяльності АПК на взаємоузгоджених преференційних засадах;
- широкомасштабне застосування альтернативних і відновлюваних джерел енергії на основі використання гідроенергоресурсів та виробництва біодизельного палива;
- розроблення та реалізацію активної агропромислової економічної політики, довгострокової стратегії сталого розвитку всіх аграрних підприємств й агропромислових комплексів;
- досягнення у перспективі таких обсягів виробництва та використання хімічних речовин і їх небезпечних відходів, які дадуть можливість мінімізувати шкідливий вплив хімізації економіки на здоров'я людини та навколишнє середовище;
- впровадження в практику екологічно чистих, ефективних і дієвих методів і способів підвищення родючості ґрунтів, особливо окиснених, захисту сільськогосподарських культур від шкідників, хвороб і бур'янів;
- створення реальних економічних передумов для радикальної перебудови соціальної сфери та інфраструктури в усіх природно-економічних зонах (низинній, передгірній та гірській) області.

Відтворення на якісно новому рівні основного капіталу підприємств харчової промисловості пов'язане із упровадженням досягнень науково-технічного прогресу, освоєнням сучасних технологій і сприяє пом'якшенню та нейтралізації негативних наслідків їх постпланового розвитку. В 90-ті роки внаслідок глибоких змін в економічному середовищі, на які накладалися різнопланові зрушення у харчовій промисловості, вона зіткнулася із широким колом проблем. Велику, а нерідко вирішальну роль у їх розв'язанні

відіграє техніко-технологічна модернізація виробництва підприємств, їх перехід на інноваційну модель розвитку.

Висвітлені у статті результати регіональних особливостей інвестиційно-інноваційного забезпечення сталого розвитку харчової промисловості дають можливість зробити кілька узагальнюючих висновків і практичних рекомендацій.

По-перше, принципово важливим є науковообґрунтований висновок про те, що переведення регіонального агропромислового комплексу і, зокрема, харчової промисловості мають істотні відмінності та специфіку функціонування в розрізі природно-економічних зон області. Це необхідно враховувати при їх еколого-економічній реструктуризації і структурній оптимізації для забезпечення вдосконалення ресурсних потенціалів, а також формування в кожному з них біосферосумісної та екологічнобезпечної матеріально-технічної бази виробничої діяльності. З іншого боку, в контексті вимог концепції сталого розвитку надзвичайно актуальним завданням слід вважати проведення радикальної раціоналізації аграрного природокористування, в першу чергу – землекористування.

По-друге, необхідність раціонального використання, всебічної охорони і збереження земельних ресурсів, а для ґрунтового покриття – ще й відтворення та підвищення його родючості належать до головних передумов переведення агропромислового комплексу області на модель сталого розвитку. Відтак і переведення самого аграрного землекористування на модель сталого й екологічнобезпечного функціонування також є пріоритетним завданням. Ця вимога стосується і підприємств харчової промисловості. Нині велика кількість підприємств цієї галузі, навіть за умов гострої потреби у проведенні модернізації виробництва, немає для цього достатніх власних коштів. Тому велике значення для них набуває участь у реалізації різних інвестиційних та інноваційних програм, які фінансуються з державного бюджету, закордонних і вітчизняних інвестиційних фондів, по лінії міжнародної технічної допомоги, тощо.

Виконання цих положень безперечно сприятиме реалізації певних вимог програми дій „Порядок денних ХХІ століття”, схваленої Конференцією ООН із навколишнього середовища і розвитку.

Література

1. Борщевський П.П. Доктринальні засади розвитку харчової промисловості України на тривалу перспективу / Основні напрями вискоєфективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. – К.: ІАЕУААН, 2002. – 730 с.
2. Прадун В.П. Сталий розвиток регіональних агропромислових комплексів/НАН України. Об'єдн. ін-т економіки. – К., 2005. – 256 с.
3. Саблук П.Т. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України в ХХІ столітті. – К.: Інститут аграрної економіки Української академії аграрних наук, 2001.
4. Сайко В.Ф. Наукові підходи щодо раціонального землекористування в умовах здійснення аграрної реформи / Вісн. аграр. наук. – 2000. – № 5.
5. Созінов О.О. Агросфера України в ХХІ столітті // Вісн. НАН України. – 2001. – № 10.
6. Трегобчук В.М. Концептуальні основи сталого та екологічнобезпечного розвитку національного АПК/Проблеми сталого розвитку України. – К.: „БМТ”, 1998.
7. Закарпаття 2005: Статистичний щорічник / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2006. – 591 с.